

УДК 336.71

JEL Classification: G21, F31, F33

Ольга Владимир, Віктор Паляниця

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
вул. Руська, 56, м. Тернопіль, 46001, Україна

e-mail: olhavlada@ukr.net

к.е.н., старший викладач, кафедра менеджменту підприємницької діяльності;

к.е.н., доцент, кафедра менеджменту підприємницької діяльності

МОЖЛИВОСТІ ЗМІЦНЕННЯ ПОЗИЦІЙ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ НА ВАЛЮТНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Анотація. У статті запропоновано основні шляхи зміцнення позицій вітчизняних банків на валютному ринку України. Рекомендовано розробити стратегію розвитку банківської системи України, адаптовану до умов сучасного інтегрованого світу. Обґрунтовано: необхідність регулювання присутності іноземних банків у банківській системі України; потребу підвищення рівня капіталізації та конкурентоспроможності вітчизняних банків шляхом реформування банківської системи через злиття та об'єднання безпосередньо вітчизняних банків, створення міжнародного банківського синдикату, формування банківських холдингів; необхідність підвищення професійного рівня валютного обслуговування клієнтів, шляхом впровадження нових валютних операцій та застосування нових технологій при їх здійсненні.

Ключові слова: валюта, валютні операції, валютний ринок, банк, інтеграція, іноземний капітал, капіталізація, валютна діяльність.

Ольга Владимир, Віктор Паляниця

ВОЗМОЖНОСТИ УКРЕПЛЕНИЯ ПОЗИЦИЙ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ БАНКОВ НА ВАЛЮТНОМ РЫНКЕ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье предложены основные пути укрепления позиций отечественных банков на валютном рынке Украины. Рекомендовано разработать стратегию развития банковской системы Украины, адаптированную к условиям современного интегрированного мира. Обоснованно: необходимость регулирования присутствия иностранных банков в банковской системе Украины; необходимость повышения уровня капитализации и конкурентоспособности отечественных банков путем реформирования банковской системы через слияния и объединения непосредственно отечественных банков, создание международного банковского синдиката, формирования банковских холдингов; необходимость повышения профессионального уровня валютного обслуживания клиентов, путем внедрения новых валютных операций и применение новых технологий при их осуществлении.

Ключевые слова: валюта, валютные операции, валютный рынок, банк, интеграция, иностранный капитал, капитализация, валютная деятельность.

Olha Vladymyr, Viktor Palianytsia

Ternopil Ivan Puluj National Technical University,
Ruska str, 56, Ternopil, 46001, Ukraine

e-mail: olhavlada@ukr.net

PhD, Senior Lecturer, Department of Management entrepreneurial activity;

PhD, Assoc. Prof., Department of Management entrepreneurial activity

POSSIBILITIES OF STRENGTHENING THE POSITION OF DOMESTIC BANKS ON THE UKRAINIAN CURRENCY MARKET

Abstract. *The basic ways of strengthening the position of domestic banks on the Ukrainian currency market are proposed in the article. Recommended development Strategy of Ukraine's banking system, adapted to the terms of modern integrated world. Proved the need of regulate the presence of foreign banks in the Ukraine's banking. In the article the need to increase the level of capitalization and competitiveness of domestic banks by reforming the banking system through merging and joining directly domestic banks, the creation of an international banking syndicate forming of bank holding companies are substantiated. Emphasized the need of improve the professional level of customer service by introducing new currency operations and the application of new technologies for their implementation.*

Keywords: *currency; foreign exchange; currency market; bank; integration; foreign capital; capitalization; currency activity.*

Постановка проблеми. В умовах глобалізації одним із головних напрямків банківського бізнесу виступає валютна діяльність, яку важко розвивати, вдосконалювати та поглиблювати без інтеграції у зовнішній світ, без постійної співпраці та узгодженості дій вітчизняної валютної сфери із міжнародною, без проникнення на внутрішні валютні ринки іноземних банків. Оскільки вітчизняна банківська система однією з перших переживає процес прискореної інтеграції шляхом розширення присутності в ній іноземного капіталу, то враховуючи усі переваги та недоліки функціонування іноземних банків на внутрішньому валютному ринку, необхідно врегулювати процеси їх входження на даний ринок. Це необхідно, по-перше, тому, що ізоляція від іноземного капіталу, за сучасних умов фінансової глобалізації та активної участі України у міжнародних відносинах, веде до обмеження насиченості вітчизняного валютного ринку ресурсами, до гальмування розвитку валютної діяльності банків, до зниження їх конкурентоспроможності та ефективності обслуговування зовнішньоекономічної діяльності своїх клієнтів; по-друге, неконтрольований прихід сильніших у порівнянні з вітчизняними банками іноземних банків, може спричинити зміну позицій останніх на внутрішньому валютному ринку із маркет-мейкерів на маркет-юзерів; а по-третє, надмірна кількість іноземних банків призведе до послаблення позицій НБУ як головного регулятора системи валютних відносин, відтак до виникнення загрози втрати валютно-фінансової та економічної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В економічній літературі можна зустріти чимало наукових праць, у яких обґрунтовано як позитивний, так і негативний вплив надмірної концентрації іноземного капіталу у банківській системі України на розвиток валютної діяльності банківських установ. Обґрунтовано різноманітні шляхи регулювання проникнення іноземних банків на ринок банківських послуг в Україні. Зазначеним питанням приділено увагу таких науковців та практиків, як: В. Геєць, Я. Грудзевич, О. Дзюблюк, О. Другов, М. Кириченко, В. Міщенко, Т. Смовженко, В. Рисін, О. Чуб та інші.

Невирішена частина проблеми. Слід зазначити, що з одного боку, приплив іноземного капіталу, зумовлений глобалізацією та інтеграцією, безсумнівно є позитивним процесом, сприяє припливу капіталу, пожвавленню ринкової конкуренції тощо. Проте даний

процес не позбавлений ризику, загрози втрати вітчизняними банками власних позицій на валютному ринку України, зокрема, та втрати валютно-фінансової та економічної безпеки держави загалом. Відтак гостро постає проблема вдосконалення банківської системи України таким чином, щоб, з одного боку, врегулювати процеси проникнення іноземного капіталу на національний ринок без порушення принципів конкуренції та вільного ринку, а з іншого – зміцнити позиції вітчизняних банків шляхом вдосконалення їх діяльності, а не шляхом застосування суто протекціоністських заходів. Тому статтю присвячено пошуку шляхів оптимізації та вдосконалення валютної діяльності вітчизняних банків на валютному ринку України.

Виклад основного матеріалу. Якщо на початкових етапах лібералізації економік країн ЦСЄ західні експерти і працівники МФО переконували керівництво багатьох країн в тому, що присутність іноземних банків має позитивний вплив на розвиток економіки перехідного типу [2], то сьогодні навіть спеціалісти МВФ визнають, що присутність іноземних банків може нести приймаючій країні з ринком що розвивається не переваги, а проблеми. У сучасному світі налічується понад 100 країн, де існують ті чи інші обмеження доступу іноземних банків на внутрішні ринки банківських послуг [3, с. 46]. Дзюблюк О. наголошує на тому, що без застосування обмежувальних заходів важко забезпечити стабільний розвиток банківської системи та валютного ринку України, а також втримати українськими банками власні позиції на даному ринку [4, с. 44]. Відтак необхідно шляхом нормування активів з боку НБУ не допустити надмірної концентрації іноземних банків на одному із сегментів ринку банківських послуг з метою уникнення подальшої монополізації і диктату цін на банківські послуги. А оскільки іноземні банки є елементом глобалізації та міжнародного банківського бізнесу, який глибоко пов'язаний із валютною діяльністю, то існує найбільша імовірність, що вони посідатимуть вагоме місце на валютному ринку України.

Прихильники приходу зовнішніх інвестицій у вітчизняну банківську систему наголошують на необхідності створення рівноправних умов для іноземних банків та їх філій без застосування обмежень та захисних бар'єрів щодо іноземного капіталу з метою забезпечення умов добросовісної конкуренції. Однак, вважаємо, що така рівність вестиме до нерівності у конкурентній боротьбі на користь саме іноземних банків, оскільки вони мають кращі можливості щодо доступу до значних обсягів ресурсної бази, надання ширшого асортименту послуг, володіють кращими банківськими технологіями та рівнем менеджменту порівняно з вітчизняними банками, що сприятиме швидкому освоєнню ними значних та привабливих сегментів ринку, передусім валютного, та залученню кращих корпоративних клієнтів, витісняючи вітчизняні банки у менш привабливі та більш ризикові сфери малого бізнесу та обслуговування населення. За такої «рівності» вітчизняні банки не зможуть протистояти іноземним. Для прикладу, капітал найбільшого європейського банку Дойчебанк (Німеччина) становив на початку ХХІ ст. – 51,5 млрд. дол. США, активи – 732,5 млрд. дол. США, тоді як власний капітал усієї банківської системи України за станом на 01.01.2013 становив 169,3 млрд. грн. (14,4 млрд. дол. США), активи – 853,98 млрд. грн. (110 млрд. дол. США) [5; 6, с. 35].

Для забезпечення національної безпеки та реалізації інтересів національної економіки, запобігання кризи української банківської системи та зміцнення позицій вітчизняних банків на національному валютному ринку Україні потрібні міцні, стабільні і надійні банки, які могли б скласти гідну конкуренцію іноземним банкам. Отож, вважаємо, що необхідно розробити стратегію розвитку банківської системи України в умовах інтегрованого світу, яка визначала б пріоритетні завдання направлені передусім на захист вітчизняної банківської системи від негативного впливу зовнішніх факторів та на зміцнення позицій вітчизняних банків на валютному ринку з метою забезпечення успішних економічних перетворень та безпеки держави.

Тому з метою досягнення переваг від процесу входження іноземного капіталу у банківську систему України та мінімізації його негативного впливу необхідно: 1) розробити

чітку стратегію поступового допуску іноземних банків та їх філій на український ринок; визначити бажану частку їх присутності з метою захисту вітчизняної банківської системи та забезпечення стабільного розвитку внутрішнього валютного ринку; 2) сформулювати основні вимоги до іноземних банків та їх філій, що відкриваються та функціонують на території України та вдосконалити систему нагляду, регулювання та контролю за ними; 3) вдосконалити процеси впровадження міжнародного банківського досвіду іноземними банками та передання його вітчизняним банкам; 4) встановити основні правила функціонування іноземних банків на ринку банківських послуг України.

Однак запропоновані заходи регулювання присутності іноземного капіталу у банківській системі України будуть доречними та ефективними лише тоді, коли одночасно з їх реалізацією проводитимуться дії, спрямовані на зміцнення позицій вітчизняних банків на внутрішньому валютному ринку та банківської системи загалом.

У сучасних умовах ведення банківського бізнесу, що характеризуються жорсткою конкурентною боротьбою, високими ризиками, нестабільністю та вразливістю до найрізноманітніших факторів, валютний ринок потребує сильних та конкурентоспроможних гравців, здатних своєчасно й адекватно реагувати на зміни умов валютної діяльності. Відтак вітчизняні банки як головні суб'єкти внутрішнього валютного ринку потребують значних трансформаційних перетворень задля збереження та укріплення своїх позицій у системі організації валютних відносин. При цьому, вважаємо, що відповідні зміни повинні стосуватися не лише основних аспектів організації та ведення безпосередньо валютної діяльності, але й усіх організаційно-функціональних питань, які прямо чи опосередковано впливають на фінансовий стан комерційних банків, а отже, і на їх позиції як на ринку банківських послуг загалом, так і на ринку валютних операцій зокрема. Тому необхідно зосередити увагу на комплексному вирішенні ряду важливих проблем, що супроводжують розвиток банківської системи України впродовж останніх років.

Грудзевич Я. зазначає, що рівень капіталу у банківській системі є головним показником її здатності як до саморозвитку, так і до підвищення її вкладу у ріст і ефективність реальної економіки країни, а збільшення капіталізації є головним завданням, особливо у період глобалізаційних процесів [7, с. 116]. Реалії сьогодення свідчать про те, що значна кількість банків України є недостатньо конкурентоспроможними навіть на українському валютному ринку, не кажучи вже про міжнародний, передусім через низьку капіталізацію вітчизняної банківської системи. Вітчизняним недокапіталізованим банкам важко конкурувати з іноземними банками, для них є дорожчим та менш доступним залучення валютних ресурсів, вищими витрати, а отже, дорожчими валютні операції, а це веде до посилення навантаження їх клієнтів, і відтак до послаблення позицій у валютній діяльності та зниження привабливості співпраці з ними.

Вважаємо, одним із напрямків зміцнення позицій вітчизняних банків на валютному ринку є підвищення рівня їх капіталізації передусім шляхом реорганізаційних перетворень у банківській системі.

Як засвідчує світовий досвід, конкурентна боротьба за капітал у глобалізованому світі сприяє поглибленню процесів концентрації і централізації. З цією метою об'єдналися американські банки «JP Morgan Chase» і «Bank One», обсяг активів утвореного об'єднання «JP Morgan & Co» становить 1,1 трлн. дол., у порівнянні з 1,2 трлн. дол у «Citigroup» [8, с. 53]. У 2004-2006 роках об'єднувалися європейські банки з метою збереження прибутковості та захищеності від недружнього поглинання іншими європейськими банківськими об'єднаннями – іспанський банк BSCN з британським Abbey National, іспанський банк BBVA з італійським Banka Nazionale de Livoro, італійський Uni Credito з німецьким HVB. Процеси злиття тривають у США та Західній Європі уже кілька десятиліть. Наприклад, тільки за першу половину 1990-х років у Швейцарії кількість банків зменшилася на 24%, у Франції – на 22%, у Німеччині – на 20%, в Іспанії – на 15%, у США – на 18% [9].

Погоджуємось із думкою А. Крикля про те, що загальні принципи фінансової консолідації відповідають потребам банківської системи України, характерною рисою якої є

велика кількість дрібних банків, високі операційні витрати, порівняно низька рентабельність активів, висока відсоткова маржа, недосконалий менеджмент тощо [10]. Відтак в Україні можна стимулювати об'єднання дрібних банків, наприклад, шляхом створення банківських синдикатів з метою спільного виконання валютних операцій, які вони не в змозі ефективно здійснювати самостійно.

Однак, як зазначає Я. Грудзевич, проблеми капіталізації банківської системи не будуть вирішені шляхом злиття малих і середніх банків, оскільки просумуються їх активи і буде 50-70 банків замість 157, але з тим же капіталом [7, с. 118]. Проте, на нашу думку, хоч у сумарному вимірі обсяг капіталізації банківської системи не зміниться, однак результати консолідації, передусім у сфері валютної діяльності, сприятимуть:

- зростанню ринкової капіталізації нових банківських об'єднань, а отже, зміцненню й утвердженню їх позицій на валютному ринку країни;
- підвищенню рівня конкурентоспроможності вітчизняних банків та полегшенню їх виходу на міжнародні валютні ринки;
- досягненню ефекту «синергії», тобто отриманню додаткової вигоди від об'єднання ресурсів та потенціалу банків, що проявлятиметься у: а) зниженні витрат за рахунок економії на масштабах, зниженні вартості капіталу, податкового навантаження; б) більш ефективному розміщенні валютних ресурсів та управлінні валютними операціями; в) підвищенні прибутку шляхом диверсифікації операційної діяльності, диверсифікації ризиків, оптимізації організації і управління валютною діяльністю;
- розширенню спектру, поліпшенню структури та зростанню обсягів валютних операцій та якості обслуговування клієнтів;
- впровадженню інновацій у валютну діяльність банків;
- вдосконаленню процесу аналізу найрізноманітніших чинників, що прямо чи опосередковано впливають на поточний стан валютного ринку, а також прогнозуванню перспектив його розвитку та банків на ньому;
- підвищенню стійкості до мінливого середовища валютної діяльності та покращенню процесів управління притаманними їй ризиками.

Для валютного ринку України позитивом консолідації вітчизняних банків служитиме:

- 1) зміцнення фінансової стійкості банківських установ, а отже, підвищення можливостей дотримання нормативних вимог та виконання регулятивних заходів, прийнятих НБУ щодо впливу на стан валютних відносин, що, відповідно, сприятиме ефективній реалізації валютної політики держави та стабільному розвитку внутрішнього валютного ринку;
- 2) поживавлення ринкової кон'юнктури, оскільки підвищення конкурентної боротьби за клієнта та позиції на валютному ринку сприятиме як покращенню рівня обслуговування, розширенню спектру валютних послуг, так і зниженню їх вартості;
- 3) підвищення бар'єру входження на валютний ринок його потенційних учасників тощо.

Серед негативів об'єднання банків можна назвати загрозу монополізації валютного ринку. Тому, перш ніж приймати рішення про концентрацію банківського капіталу слід визначити рівень монополізації ринку. Для цього можна скористатися індексом Херфіндала-Хіршмана, що ґрунтується на обчисленні частки ринку, яку займає кожен банк:

$$I_{hh} = \sum_{i=1}^n d_i^2 \quad (1)$$

де d_i^2 – квадрат частки ринку i -го банку, n – кількість банків.

За даних АУБ [11] індекс концентрації сукупного банківського капіталу становить 342,4, що свідчить про низьку конкуренцію капіталу серед банківських установ України, а

монополюючий ринок вважається тоді, коли $Ihh \geq 1800$. Отож, в Україні є усі підстави для концентрації й консолідації банківського капіталу.

З метою посилення своїх позицій на валютному ринку країни вітчизняні банки можуть об'єднуватися не лише між собою, але й створювати тимчасові об'єднання з іноземними банками, але за умови обов'язкового збереження самостійності учасників та обслуговування в першу чергу національних інтересів. Так, наприклад, австралійський банк Partnership Pacific створено за участю Bank of America (США), Bank of New South Wells (Австралія) і Bank of Tokyo (Японія) з метою фінансування гірничорудної промисловості в Австралії та на островах Тихого океану [12, с. 28].

З метою виходу на міжнародні ринки, вітчизняні банки можуть бути учасниками міжнародного банківського консорціуму. Як показує практика, одні і ті ж банки можуть бути учасниками одразу кількох консорціумів, такими є Banque Nationale de Paris (Франція), Bank de Brussels (Бельгія), Midland Bank (Англія) та інші [13, с. 52]. Вважаємо, що діяльність банківського консорціуму сприятиме розвитку валютної діяльності вітчизняних банків, адже основними його напрямками може бути організація міжнародного банківського синдикату з метою здійснення проектного фінансування, надання великих і більш довгострокових кредитів ніж їх може надати кожен із банків-учасників окремо. Банківські консорціуми свою діяльність пов'язують передусім із кредитуванням великих міжнародних проектів, обслуговуванням торгово-економічних відносин між країнами, здійсненням міжнародних розрахунків тощо. Наприклад, European-Brazilian Bank створено за участю Bank of America (США), Banco do Brazil (Бразилія), Deutsche Bank (Німеччина) і Dai-Ichi Kangyo Bank (Японія) саме з метою обслуговування міжнародної діяльності [12, с. 28].

Оскільки економіка України є досить відкритою (середнє відношення експорту до ВВП впродовж останніх років перевищувало 50%, не беручи до уваги 2008 та 2009 роки, коли дане співвідношення знизилось до 47 та 46% відповідно), вважаємо, що створення банківського консорціуму з метою обслуговування міжнародних відносин матиме непогані перспективи розвитку.

Підвищенню позицій вітчизняних банків на валютному ринку може сприяти також створення кількох банків, що спеціалізуються на веденні валютної діяльності та обслуговуванні міжнародної діяльності держави й інших суб'єктів господарювання. Дані банки можна створювати як на основі виключно національного капіталу, так і шляхом формування міжнародних спеціалізованих банківських консорціумів, що орієнтуватимуться на валютне обслуговування конкретного кола чи потреб клієнтів. В Україні спеціалізовані банківські консорціуми за участю іноземного капіталу передусім можуть фінансувати великі державні та корпоративні проекти, зокрема у сфері розвитку енергетики, будівництва та будівельних матеріалів, агропромислового комплексу, нафто- і газотранспортних мереж, транспортних магістралей, машинобудування тощо.

З метою розширення валютної діяльності можна створити і небанківський холдинг шляхом об'єднання навколо банку, скажімо, страхових, туристичних, пенсійних, лізингових чи інвестиційних компаній, що сприятиме розширенню кола клієнтів та джерел залучення ресурсів для виконання, з одного боку, традиційних, а з іншого, розвитку нових валютних операцій, а також розвитку пакетного обслуговування клієнтів.

Отож, банківські об'єднання сприятимуть розширенню валютних відносин, диверсифікації валютних ризиків, зменшенню витрат за рахунок ефекту масштабу, здешевленню вартості валютних ресурсів, збільшенню обсягів інвестицій, поліпшенню організаційного і фінансово-валютного менеджменту, розширенню доступу до новітніх банківських технологій у валютному бізнесі.

Проте, з метою зміцнення та розширення власних позицій на валютному ринку, вітчизняним банкам України слід особливу увагу приділяти підвищенню професіоналізму у здійсненні валютних операцій. Вважаємо, що для цього на даному етапі розвитку банкам слід зосередити увагу на таких аспектах як:

- вдосконалення методів та підвищення якості обслуговування клієнтів при наданні традиційних валютних операцій,
- впровадження нових валютних операцій, нових технологій та правил ведення валютної діяльності,
- розширення меж валютної діяльності шляхом поєднання безпосередньо валютних операцій із іншими напрямками банківської діяльності.

З метою вдосконалення традиційного валютного обслуговування клієнтів банкам слід вдосконалити процеси залучення та розміщення валютних ресурсів. Необхідно активніше застосовувати відсоткову політику як метод стимулювання депозитно-кредитних валютних операцій. Тобто, при нарахуванні відсотків за даними операціями, окрім сум, строків та порядку отримання та стягнення відсотків слід враховувати й макроекономічні показники, передусім тенденції розвитку грошового й валютного ринків, темпи інфляції, динаміку валютних курсів, рівень доларизації економіки, динаміку виробництва, поточний баланс експортно-імпорتنих операцій, рівень доходів, заощадження та споживання домашніх господарств. Також при встановленні відсоткових ставок, слід враховувати й процеси, що відбуваються на міжнародних валютних ринках, особливо тенденції розвитку валютних конверсійних операцій.

Щоб збільшити обсяги залучення коштів населення слід модифікувати та урізноманітнити методики ведення депозитних рахунків шляхом впровадження різних режимів їх функціонування, поєднання рис строкових вкладів та вкладів до запитання, рахунків типу *pow*, *supernow*, *пренумерандо*, що дозволить клієнтам отримувати прибуток та користуватися нарахованими відсотками у вигідний для них час. Співпрацю з юридичними особами можна вдосконалити, шляхом пропонування їм обслуговування за рахунками з автоматичною самоочисткою, що передбачає поєднання розрахункового та депозитного рахунків; а також шляхом пропонування оформлення на частину коштів із поточних рахунків короткострокових депозитів типу «overnight», «tom-next», «spot-next», депозитів від 1 тижня до 1 місяця, за якими вони отримають вищі відсотки, ніж за поточними рахунками.

Проблеми вітчизняних банків, пов'язані із неповерненням депозитів та нестабільністю валютних курсів, роблять актуальним впровадження такої форми строкових вкладів як валютні депозитні сертифікати та банківські векселі, які мають суттєві переваги над звичайними строковими депозитами, адже можуть використовуватись як платіжний засіб та обертатися на вторинному ринку, що дозволить вкладникам при потребі отримати власні кошти, не чекаючи закінчення дії депозитної угоди, а банк при цьому не втрачатиме частини своїх ресурсів.

З метою покращення якості валютного обслуговування вітчизняні банки можуть пропонувати клієнтам вигідні умови комплексного обслуговування. Наприклад, з метою стимулювання до тривалішого зберігання вкладниками коштів на валютних депозитних рахунках, банк може пропонувати дисконтні програми за іншими напрямками банківського обслуговування.

Як засвідчив сучасний стан економіки країни, стрімкий розвиток споживчого валютного кредитування при відставанні розвитку реального сектору економіки не мав довготривалої перспективи. З метою вдосконалення процесів валютного кредитування вітчизняним банкам слід більшу увагу приділяти саме кредитуванню реального сектору економіки, який відчуває гостру потребу в фінансуванні. Частка кредитів, наданих банками суб'єктам господарювання відносно ВВП країни становить близько 40%, у промислово розвинених країнах цей показник перевищує 100% [14, с.38]. Це свідчить про потенційні можливості та привабливість реалізації програм строкового кредитування виробничих й інвестиційних проектів, фінансування різних галузей інфраструктури. Таким чином, банки можуть приймати участь у розробці разом з державою вигідних кредитних програм щодо фінансування перспективних загальнодержавних проектів.

Що стосується споживчого валютного кредитування, то, на нашу думку, комерційні банки мали б його здійснювати лише за умови наявності документарного підтвердження

існування у позичальників валютних джерел отримання доходів. Слід також більше уваги приділяти роз'яснювальній роботі, банк повинен забезпечити детальніше вивчення клієнтом усіх вимог кредитного договору, передусім пояснити принципи нарахування відсотків та умови, при яких змінюватиметься порядок їх нарахування. Бажано у письмовій формі поінформувати клієнта про можливі валютні ризики та шляхи їх хеджування в разі зміни кон'юнктури валютного ринку. Це є важливо, оскільки більшість фізичних осіб недостатньо обізнані з даними проблемами, а професійним банківським працівникам легше проаналізувати, спрогнозувати й передбачити сценарій розвитку подій у тій чи іншій ситуації для кожного потенційного позичальника.

Вдосконалення потребують операції з організації міжнародних розрахунків, передусім шляхом активнішого застосування акредитивної форми розрахунків. Оскільки її розвиток певною мірою стримується недовірою іноземних партнерів до вітчизняних банків, то останнім слід більше уваги приділяти формуванню до них вищого рівня довіри, зміцненню іміджу та ділової репутації. Для цього банкам слід також регулярно проходити міжнародну аудиторську перевірку, підтримувати відповідний рейтинг, мати розгалужену систему кореспондентських відносин з провідними банками різних країн світу.

Вітчизняним банкам слід активніше вводити у практику надання гарантій при міжнародній торгівлі. Оскільки традиційні механізми забезпечення виконання зобов'язань – умовні та додаткові гарантії та поручительства надто громіздкі і менш вигідні бенефіціару, то банки можуть виступати як незалежні гаранті. Незалежні гарантії ще називаються Standby-акредитивами, оскільки походять від традиційного документарного акредитива і водночас виконують ті ж функції, що і гарантії. Їм притаманні особливості документарного акредитиву, передусім принцип незалежності, тобто платіж здійснюється лише тоді, коли умови, зазначені у гарантії виконано. Іншими словами, банківська гарантія виступає алокацією ризиків між принципалом, бенефіціаром та банком.

Вдосконалення потребують операції із обслуговування дорожніх чеків. Як відомо, у розвинених країнах під час подорожей прийнято не перевозити валюту у готівці, а користуватися дорожніми чеками чи картками. В Україні дорожні чеки можна обміняти лише у банках, що створює для них добрі умови для розширення валютних послуг. Однак лише деякі банки беруться за надання даної послуги, і не завжди якісно, що не дуже позитивно відображається на іміджі вітчизняних банків та на загальній картині розвитку ринку валютного обслуговування в країні.

В Україні існують передумови для розвитку таких нових для вітчизняних банків валютних операцій як факторинг та форфейтинг, адже переважна більшість вітчизняних підприємств виявилася неспроможною ефективно управляти дебіторською заборгованістю, яка завдає економічної шкоди підприємству-кредитору, кошти втрачають свою купівельну спроможність внаслідок інфляції та нестабільності валютних курсів, а також зростають збитки від втрачених можливостей. Розвиток даних операцій в Україні стримується існуванням певних перешкод у національному законодавстві, та основним стримуючим фактором, є те, що ці операції серед підприємств-експортерів є недостатньо відомими, а банкіри з ними знайомі на загальному теоретичному рівні, тобто відсутні знання щодо технології їх здійснення. Тому банкам слід більше уваги приділити підготовці кваліфікованих фахівців та інформуванню існуючих та потенційних клієнтів про переваги цих операцій.

Вітчизняним банкам слід врахувати те, що виконувати факторингові та форфейтингові операції найлегше тоді, коли постачальники та дебітори обслуговуватимуться в одному банку. За таких умов, банк добре знатиме обох контрагентів і його ризики будуть мінімальними. Наприклад, мережа «METRO Cash&Carry» працює у всіх країнах через підрозділи Raiffeisen Bank [15]. У даному випадку факторинг є менш ризиковим, аніж звичайне кредитування.

За умов посилення нестабільності та невизначеності валютних курсів більш привабливими стають строкові валютні операції. Здійснення операцій з форвардами,

ф'ючерсами чи опціонами зможе захистити суб'єктів господарювання від значних валютних ризиків, а також сприятиме вдосконаленню процесів хеджування та управління валютними ризиками на рівні банку. Строковий валютний ринок в Україні зможе отримати поштовх до розвитку, коли на нього прийде значна кількість хеджерів як банків, так і підприємств, а не домінуватимуть спекулятивні тенденції, як це відбувалось раніше; коли строковий ринок виконуватиме свою основну функцію макроекономічної стабілізації, а суб'єкти господарювання отримують дієвий механізм мінімізації валютних ризиків. Проте для впровадження вітчизняними банками операцій з валютними деривативами потрібна підтримка з боку держави та НБУ.

З метою розширення меж валютного обслуговування вітчизняним банкам слід активізувати впровадження нових технологій. Так, наприклад, Інтернет-банкінг клієнти можуть застосовувати не лише для контролю за рухом коштів за своїми валютними рахунками, але й проводити складніші операції, скажімо, здійснювати безготівкові валютно-обмінні операції, замовляти іноземну валюту, картки та дорожні чеки у ній виражені, відкривати депозитні рахунки, отримувати консультації фахівців банку в режимі on-line тощо.

Задля активізації розвитку конверсійних операцій банки можуть створювати форексні портали. Міжнародна практика свідчить, що сайти, призначені для торгівлі валютою, можуть належати одному банку, а також можуть формуватися мультибанківські портали, які фактично ліквідовують бар'єри для валютних операцій за участю як мінімум трьох учасників, зменшуючи при цьому витрати та ризики. Лідером за обсягами форексних on-line операцій серед мультибанківських порталів є платформа FXALL, яка пропонує єдиний портал для доступу до багатьох банків [16, с. 68]. Вітчизняні банки, при подальшій лібералізації валютного ринку, можуть долучитися до іноземних порталів, ставши їх учасниками, а також повинні ініціювати розроблення власних чи одного мультибанківського національного форексного порталу.

Переваги Інтернет-банкінгу полягають в тому, що він передбачає нижчі затрати банку на обслуговування за рахунок економії на утриманні приміщень, персоналу тощо, а клієнтам забезпечує зручніші умови обслуговування. За даними американських експертів, відкриття одного клієнтського рахунку в Інтернеті коштує лише 23% вартості подібної операції при традиційному способі [17, с. 37]. В Україні існують усі передумови для розвитку даного каналу продажу банківських послуг, адже, наприклад, за даними компанії SputnikMedia.net у 2006 році Інтернетом користувалося 4,5 млн. осіб, і з кожним роком кількість користувачів збільшується [18, с. 13]. На початок 2007 року послугами Інтернет-банкінгу в Україні користувалося приблизно 560 тис. осіб, при чому 90% з них – клієнти системи Приват24.

З метою введення інновацій у проведенні валютних операцій з готівкою, можна скористатись досвідом російського Сбербанку, який станом на 01.07.2008 здійснив встановлення на ринку Росії автоматів обміну валют [19, с. 64].

Оскільки значні процеси трудової міграції українців призводять до щорічного збільшення обсягів міжнародних валютних переказів, а міжнародні системи переказу використовуються банками України не лише для транскордонних переказів, але і для переказів гривні та валюти в межах країни, то вітчизняним банкам слід активізувати впровадження у практику власних систем переказу валюти, орієнтуючись передусім на ті країни, з якими існують тісні економічні відносини. Оскільки, згідно із висновками Комісії з питань конкуренції, через монополію MasterCard і Visa, які досить часто у своїй діяльності використовують методи недобросовісної конкуренції, ринок карток у ЄС страждає від слабкої конкуренції і малої відкритості, а клієнти змушені платити надмірну ціну за обслуговування, то було заплановано до 2010 року ввести єдину платіжну систему – єдиний ринок пластикових карток та Єдину Європейську платіжну територію (SEPA) [20, с. 2, 5]. Що ще раз доводить доцільність впровадження ефективних вітчизняних систем як внутрідержавних так і міжнародних грошових переказів.

Вітчизняні банки можуть розширити межі валютної діяльності шляхом стимулювання інших напрямків своєї діяльності. Оскільки в Україні існує гостра потреба в оновленні високовартісним технічним оснащенням виробничої бази різних галузей економіки за недостатнього розвитку лізингових компаній, то для банків досить привабливим може бути надання валютних кредитів на умовах лізингу.

Одним із перспективних напрямків розширення банківської діяльності може стати надання консультацій клієнтам у сфері валютної діяльності, наприклад, консультацій щодо застосування та виконання валютного законодавства та інших нормативних актів, що регулюють валютні відносини; щодо надання банківських валютних послуг; щодо діяльності на валютному ринку, прогнозування динаміки інфляції та валютних курсів, щодо правильного вибору валюти контракту; щодо страхування ризику валютних втрат, шляхом його виявлення, оцінки та вибору найдоцільнішого методу хеджування. Оскільки, створювати та утримувати валютно-фінансові служби на рівні підприємства надто дорого, при цьому, що банки забезпечені належно підготовленими кадрами із відповідним досвідом і знаннями у сфері валютного прогнозування, то це доводить доцільність та ефективність інтенсивнішого просування банками консультаційних послуг на ринок.

Ще одним напрямком розширення валютного обслуговування вітчизняними банками можуть служити трастові операції. Наприклад, банк може здійснювати повне управління коштами, що знаходяться на поточних валютних рахунках підприємств, вкладаючи їх у різні види доходних активів, здійснювати регулярні та стандартні перекази чи інші стягнення за дорученням клієнтів.

Оскільки операції із дорогоцінними металами, згідно вітчизняного законодавства, належать до валютних операцій, то банківські установи можуть пропонувати клієнтам відкриття металевих рахунків для здійснення за дорученням фізичних осіб, довгострокових операцій як форми інвестування у захищені від інфляції активи – дорогоцінні метали, злитки, а також у безособові металеві рахунки, наприклад, з метою накопичення для дітей родичами та близькими людьми цінного активу до їхнього повноліття.

Очевидним є те, що впровадження та розвиток певних видів валютних операцій залежить не лише від зусиль комерційних банків, але і від підтримки з боку держави та НБУ. Тому основні зусилля комерційним банкам слід спрямувати на: 1) переорієнтацію із очікувачів змін на активних та наполегливих ініціаторів вдосконалення валютного, банківського, податкового та іншого законодавства, що впливає на процеси валютної діяльності, висуваючи при цьому власні пропозиції та зауваження щодо чинної та впровадження нової законодавчої і нормативно-правової бази; 2) вивчення міжнародного досвіду щодо методологій ведення валютних операцій, пошук можливостей їх адаптації та впровадження у вітчизняну практику; 3) розробку нових валютних послуг, актуальних для вітчизняного валютного ринку. Вітчизняні банки повинні бути на крок попереду від сьогодення і мати готовий продукт, щоб його професійно та якісно пропонувати клієнтам одразу як це стає можливим; 4) вдосконалення маркетингової діяльності у просуванні новинок валютного обслуговування до існуючого та потенційного кола клієнтів.

Висновки. Успішне вирішення вище поставлених завдань дозволить вітчизняним банкам вийти на вищий рівень ведення валютної діяльності, зміцнити власні позиції на валютному ринку. Проте чимало у даному процесі залежить від ряду чинників, вирішення яких неможливе без реалізації програм підтримки з боку Національного банку України та інших органів державного управління. Тому подальші дослідження слід спрямувати на пошук ефективних способів забезпечення державної підтримки та реалізації регулятивних заходів Національного банку України, спрямованих на оптимізацію функціонування комерційних банків у системі валютних відносин.

Використана література:

1. Геєць В. Іноземний капітал у банківській системі України [Електронний ресурс] / В. Геєць // Дзеркало тижня. 2006. – № 26 (605). – Режим доступу: <http://www.dt.ua/2000/2040/53895/>.
2. Верников А. В. Иностранные банки и качество корпоративного управления / А. В. Верников // Деньги и кредит. – 2004. – № 9. – С. 14–18.
3. Иванов Е. Валютная либерализация и национальная экономика / Е. Иванов, М. Ершов // Деньги и кредит. – 2003. – № 6. – С. 44–47.
4. Дзюблюк О. Глобалізаційні процеси та участь іноземного капіталу у розвитку вітчизняної банківської системи / О. Дзюблюк // Банківська справа. – 2008. – № 2. – С. 37–45.
5. Савченко Л. Банківська статистика / Л. Савченко // Цінні папери України. 2012. – № 9 (755) 7 березня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.securities.org.ua/securities_paper/review.php?id=755&pub=6079.
6. Смвженко Т. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи в умовах євроінтеграції України. Організаційний аспект / Т. Смвженко, О. Другов. // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 11. – С. 34–37.
7. Грудзевич Я. Проблеми капіталізації банківської системи України / Я. Грудзевич // Регіональна економіка, 2005. – № 1. – С. 116–119.
8. Черкашина К. Ф. Підвищення рівня капіталізації банків як передумова інтеграції до європейського фінансового ринку / К. Ф. Черкашина // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 3 (45). – С. 49–55.
9. World economic and Financial Surveys Global Financial Stability Report. Market Developments and issues April 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2007/01/index.htm>.
10. Криклій А. С. Капіталізація банківської системи як визначальний чинник розвитку економіки України / А. С. Криклій, М. О. Боровікова // Економіка та держава. – 2007. – № 10. – С. 14–16.
11. Дані про діяльність банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.aub.com.ua/2008.html?m=publications&t=cat&id=351.
12. Кириченко М. Інтернаціоналізація банківської діяльності: досвід країн Центрально-Східної Європи і перспективи для України / М. Кириченко // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 8. – С. 25–28.
13. Макогон Ю. В. Международный банковский бизнес: Учебное пособие / Ю. В. Макогон, Е. В. Булатова. – К.: Атика, 2003. – 208 с.
14. Дзюблюк О. Оптимізація формування ресурсної бази комерційних банків / О. Дзюблюк // Банківська справа. – 2008. – № 5. – С. 38–46.
15. Гриньков Д. Небанковские финансовые компании вытесняют банки с рынка факторинга / Д. Гриньков. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.prostobiz.ua/finansy/factoring/stati/nebankovskie_finansovye_kompanii_vytesnyayut_banki_s_rynka_faktoringa.
16. Зайцев О. Электронная эра в форексном бизнесе / О. Зайцев // Банковская практика за рубежом. – 2006. – № 4 (88). – С. 65–69.
17. Зайцев О. Интернет-бангинг для малого бизнеса / О. Зайцев // Банковская практика за рубежом. – 2008. – № 1. – С. 30–37.
18. Рубан О. Наклікати лихо. Чи небезпечно користуватися віртуальними грошима? / О. Рубан // Фондовый рынок. – 2007. – № 12. – С. 12–15.
19. Красавина Л. Н. Валютные проблемы инновационного развития экономики России (по материалам круглого стола в Финансовой академии при Правительстве Российской Федерации) / Л. Н. Красавина // Деньги и кредит. – 2009. – № 6. – С. 60–72.
20. Лакосник Е. Навстречу единой Европе / Е. Лакосник // Банковская практика за рубежом. – 2006. – № 5 (89). – С. 2–6.

REFERENCES

1. Geets V. Foreign capital in the banking system of Ukraine [Inozemnyy kapital u bankivs'kiy systemi Ukrayiny]. *Dzerkalo tyzhnya – Mirror of the week*, 2006, no. 26 (605) 8–14 of July, available at: <http://www.dt.ua/2000/2040/53895/>.
2. Vernikov A. V. Foreign banks and quality of corporate management [Inostrannye banki i kachestvo korporativnogo upravleniya]. *Den'gi i kredit – Money and credit*, 2004, no. 9, pp. 14–18.
3. Ivanov E., Ershov M. Currency liberalization and the national economy [Valyutnaya liberalizatsiya i natsional'naya ekonomika]. *Den'gi i kredit – Money and credit*, 2003, no.6, pp. 44–47.
4. Dzyublyuk A. Globalization processes and participation of foreign capital in the development of the domestic banking system [Hlobalizatsiyni protsesy ta uchast' inozemnoho kapitalu u rozvytku vitchyznyanoyi bankivs'koyi systemy]. *Bankivs'ka sprava – Banking*, 2008, no. 2, pp. 37–45.
5. Savchenko L. Banking statistics [Bankivs'ka statystyka]. *Tsinni papery Ukrayiny - Securities Ukraine*, 2012, no. 9 (755) 7 of March, available at: http://www.securities.org.ua/securities_paper/review.php?id=755&pub=6079.
6. Smovzhenko T., Drugov O. Problems and perspectives development of the banking system in terms of European integration of Ukraine. Organizational aspect [Problemy ta perspektyvy rozvytku bankivs'koyi systemy v umovakh

- yevrointehratsiyi Ukrayiny. Orhanizatsiynyy aspekt]. *Visnyk Natsional'noho banku Ukrayiny – Journal of the National Bank of Ukraine*, 2005, no.11, pp. 34–37.
7. Hrudzevych J. Problems capitalization of the banking system of Ukraine [Problemy kapitalizatsiyi bankivskoyi systemy Ukrayiny]. *Rehional'na ekonomika – Regional Economics*, 2005, no.1, pp. 116–119.
 8. Cherkashyna K. F. Increase the level of banks capitalization as a prerequisite for integration to European financial market [Pidvyschennya rivnya kapitalizatsiyi bankiv yak peredumova intehratsiyi do Yevropeys'koho finansovoho rynku]. *Aktual'ni problemy ekonomiky – Actual problems of economy*, 2005, no. 3 (45), pp. 49–55.
 9. *World economic and Financial Surveys Global Financial Stability Report*. Market Developments and issues April 2007, available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2007/01/index.htm>.
 10. Cryckliy A. S., Borovikova M. O. Capitalization of the banking system as a determining factor in the development of economy of Ukraine [Kapitalizatsiya bankivskoyi systemy yak vyznachal'nyy chynnyk rozvytku ekonomiky Ukrayiny]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, 2007, no. 10, pp. 14–16.
 11. Data on banks' activities [Dani pro diyal'nist' bankiv], available at: www.aub.com.ua//2008.html?_m=publications&_t=cat&id=351.
 12. Kyrychenko M. Internationalization of banking: the experience of Central and Eastern Europe and the perspectives for Ukraine [Internatsionalizatsiya bankivskoyi diyal'nosti: dosvid krayin Tsentral'no-Skhidnoyi Yevropy i perspektyvy dlya Ukrayiny]. *Visnyk Natsional'noho banku Ukrayiny – Journal of the National Bank of Ukraine*, 2006, no. 8, pp. 25–28.
 13. Makogon Y. V., Bulatov E. V. International banking: Textbook [*Mezhdunarodnyy bankovskiy biznes: Uchebnoe posobie*]. Kyiv, Attika, 2003, p. 208.
 14. Dzyublyuk O. Optimization of resource base of commercial banks [Optymizatsiya formuvannya resursnoyi bazy komertsyynkh bankiv]. *Bankivska sprava – Banking*. 2008, no. 5, pp. 38–46.
 15. Grinkov D. Non-bank financial companies to displace banks from the factoring market [*Nebankovskie finansovye kompanii vytesnyayut banki s rynku faktoringa*], available at: http://www.prostobiz.ua/finansy/factoring/stati/nebankovskie_f finansovye_kompanii_vytesnyayut_banki_s_rynka_factoringa.
 16. Zaitsev O. Electronic era in the FOREX business [Elektronnaya era v foreksnom biznese]. *Bankovskaya praktika za rubezhom – Banking practices in abroad*, 2006, no. 4 (88), pp. 65–69.
 17. Zaitsev O. Internet banking for small businesses [Internet-banking dlya malogo biznesa]. *Bankovskaya praktika za rubezhom – Banking practices in abroad*, 2008, no. 1, pp. 30–37.
 18. Ruban O. To click calamity. Is it dangerous to use virtual? [Naklikaty lykho. Chy nebezpechno korystuvatysya virtual'nymy hroshyma?]. *Fondovyy rynek – Stock market*, 2007, no. 12, pp. 12–15.
 19. Krasavina L. N. Currency problems of innovative development of the Russian economy (based on a round table at the Finance Academy under the Government of the Russian Federation) [Valyutnye problemy innovatsionnogo razvitiya ekonomiki Rossii (po materialam kruglogo stola v Finansovoy akademii pri Pravitel'stve Rossiyskoy Federatsii)]. *Den'gi i kredit – Money and credit*, 2009, no.6, pp. 60–72.
 20. Lakosnik E. To the meeting united Europe [Navstrechu edinoj Evrope]. *Bankovskaya praktika za rubezhom – Banking practices in abroad*, 2006, no. 5 (89), pp. 2–6.

Рецензия: д.е.н., проф. Дзюблук О.

Reviewed: Dr., Prof. Dzyublyuk O.

Received: February, 2013

1st Revision: April, 2013

Accepted: April, 2013

